

T. G. Masaryk - velká výzva tematické filatelii (II)

První část článku o T. G. Masarykovi, otištěná v minulé Filatelii, vzbudila živý zájem čtenářů. Do redakce přišla řada ohlasů, v nichž pisatelé upozorňují na další možnosti zařazování filatelistických materiálů tematicky souvisejících s životem a dílem našeho prvního prezidenta, a to nejen od nás, ale i ze zahraničí.

FRANTIŠEK BENEŠ

O některých z nich se zmiňujeme na jiných místech v tomto čísle Filatelie, o dalších napíšeme třeba zase jindy. Dnes se blíže podíváme na jeden detail ze života TGM, související s naší známkovou tvorbou, na něž nás přivedla chyba, která se vloudila do popisku k jednomu z obrázků v první části článku.

Na známce 8 Kč z emise Krásy naší vlasti z roku 1996 (Pof. 119) není totiž vyobrazena Zelená Hora u Nepomuku (kde byl nalezen Zelenohorský rukopis), ale Zelená Hora ve Žďáru nad Sázavou (jak je správně uvedeno v nové specializované příručce POFIS). Na tuto skutečnost nás upozornilo hned několik sběratelů - všem samozřejmě děkujeme. Známku však proto ze své tematické sbírky vyřazovat nemusíme - i ona má vztah k našemu prvnímu panu prezidentovi.

TGM ve Žďáru nad Sázavou

Právě ve Žďáru nad Sázavou totiž vznikla slavná fotografie pana prezidenta držícího v náručí děvčátko v kyjovském kroji, která byla později předlohou známé emise dvou československých příplatkových známek a aršíku Dětem 1938 (Pof. č. 333 - 334 a A335) a dále první letošní známky ČR - Tradice čs. známkové tvorby (Pof. č. 243). Historie této fotografie byla už mnohokrát publikována; do řad čtenářů našeho časopisu však v posledních letech přibýlo mnoho nových, zejména mladších filatelistů a někteří z nich možná tento příběh neznají, a proto jsme se rozhodli u příležitosti letošního Masarykova jubilea o něm přinést alespoň několik řádek. Opřít se přitom můžeme například o práce Karla Černého (35), žďárského poslanca Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, který o historii fotografie a jejího použití jako předlohy pro známkové emise napsal velký článek do letošního

břežnového čísla týdeníku Reflex a dokonce o ní vydal i samostatnou publikaci *Kdo je děvčátko z poštovní známky?*¹⁾

T. G. Masaryk podnikl v létě roku 1928 cestu po Moravě, při které 17. června zavítal i do Žďáru nad Sázavou (který se tehdy nazýval Žďár na Moravě). Doprovázeli ho jeho starší dcera Alice, místopředseda vlády Jan Šrámek a ministr vnitra Jan Černý. Jako ve všech ostatních navštívených městech a obcích i tady byl pan prezident přivítán slavnostně, s láskou a nadšením. Vzácná návštěva byla naplánována u příležitosti položení základního kamene nové žďárské sokolovny. Na fotografiích z uvítání vidíme, že k této slavnostní příležitosti, jak bylo na Moravě zvykem, se mnozí její účastníci vystrojili do lidového kroje.

Evička Neugebauerová

Mezi dětmi, které pana prezidenta přišly pozdravit, byla i tříletá Evička Neugebauerová, dcera majitele parní pily, kterou sem přivedla její maminka Antonie. Ta později vzpomínala, jak Evička během vítacího aktu *bloumala po tribuně, občas někomu šlápla na nohu. Pan prezident si toho nemohl nevšimnout a pořád se na ni usmíval. Tak mu ji pan drogist Švastal, který měl na starost uvítací projev, dal do náručí. Evička podala panu prezidentovi kytičku, on poděkoval a předal květinu své dceři Alici. A to je celý příběh té slavné fotografie. Škoda jen, že známka vyšla až rok po smrti pana prezidenta.*

Na slavnostní chvíli si vzpomínala i sama Eva: *Pamatuji si na tu událost, ač jsou moje vzpomínky poněkud neúplné. Pana prezidenta jsem šla vítat s maminkou.*

¹⁾ Hezká, barevně provedená a hlavně zajímavá šestnáctistránková knížečka stojí 28 korun a lze ji objednat na dobírku na adrese K. Černý, Strojírenská 371, 591 01 Žďár nad Sázavou (k ceně se připočítává balné 10 Kč a poštovné).

kou. Obě jsme byly oblečeny do kyjovského kroje. Stály jsem pod tribunou vedle větší skupiny hlučících dětí. Přistoupil ke mně pán, o kterém jsem se po deseti letech dověděla, že to je pan řídící Jindra ze zámku Žďáru, a řekl mi, abych donesla na tribunu panu prezidentovi kytičku. Tomu starému pánovi, řekl. Dále si už jen vzpomínám, že jsem byla v jeho náručí. Neuvědomovala jsem si, že se jedná o nějakou zvláštní událost, ale také jsem se nebála ani nestyděla. Pan prezident se mne ptal, jak se jmenuji a kde mám maminku. Snažila jsem se maminku v tom davu najít a ukázat mu ji, ale to se mi nepodařilo. ... Také mne při tom upoutal velký fotoaparát s „varhánky“ na vysoké dřevěné konstrukci v pozadí. Možná tak velký nebyl, ale mně připadal obrovský. Po letech, když vyšla známka, jsem na tento aparát a fotografa za ním často myslila. Uvědomila jsem si, že to měl asi na svědomí ten veliký přístroj.

Po deseti letech, kdy vyšly známky s jejím portrétem, si už Eva na setkání s panem prezidentem asi pamatovala jen mlhavě. Byla už gymnazistkou a bydlela u své babičky v Pardubicích. O vydání známek později řekla: Sama jsem se o tom dověděla od maminičky přítelkyně, která byla poštovní úřednicí ve Žďáře. Přijela jsem právě do Žďáru na pololetní prázdniny, bylo to koncem ledna. Když jsem se vrátila po prázdninách do Pardubic, věděl už o mně tisk a byla jsem středem pozornosti, až mi z toho bylo úzko. Redaktoři mne vyhledávali, žádali, abych něco napsala nebo jim řekla. Do školy i domů docházely celé stohy dopisů se žádostmi o podpis. Většina dopisů pocházela z různých konců ČSR, ale byly mezi nimi i dopisy z míst, která se mi tehdy zdála exotická - z Austrálie i z Ameriky.

Další osudy Evu zavedly do ciziny - po válce se vdala za mladého mikrobiologa Ladislava Haňku a v roce 1950 spolu emigrovali do Německa, odkud zanedlouho přesídlili do USA. Eva Haňková-Neugebauerová se tu stala středoškolskou učitelkou jazyků a se svou rodinou dnes žije v městě Kalamazoo v Michiganu.

Příběh jejího kratičkého setkání s prezidentem osvoboditelem, zachyceného později na poštovních známkách, byl mezi našimi krajany v USA velmi populární a mnohokrát o něm psaly i československé exilové časopisy. Sama fotografie TGM s dítětem v náručí byla i předlohou několika plakátů, například československého zahraničního odboje za II. světové války.

Známky ...

Kdo byl autorem reportážní fotografie pana prezidenta s malou Evičkou v náručí, o tom prameny nehovoří. Jde však o snímek mimořádně zdařilý - historik umění profesor A. Matějček o něm později napsal: *Fotografickému důvtipu přispěla i šťastná náhoda: snímek podával prostou skutečnost a pravdu, ale atmosféra a světlo přispěly hodnotami, které ztvárnily výjev a dodaly mu náladu slavnostní a intimní zároveň.* Však byl také o deset let později vybrán jako předloha pro vydání poštovních známek.

Byla to emise sestávající ze dvou známek a aršíku (Pof. 333 - 4 a A335), vydaná v tradiční řadě příplatkových vydání Dětem jako už třetí v pořadí. Stejně jako u dvou předchozích i u ní rytiny vytvořil Bohumil Heinz. Zatímco datum vydání první příplatkové emise bylo stanoveno na 1. duben 1936 a druhého na 1. květen 1937, emise třetí vyšla 7. března 1938, tedy v den Masarykových nedožitých 88. narozenin. Všechny tři příplatkové emise sestávaly vždy ze tří známek o stejných nominálních hodnotách - 50 haléřů, 1 koruna a 2 koruny, u poslední emise však byla známka nejvyšší hodnoty vydána v aršíkové úpravě. Příplatky všech osmi známek byly stejné - 50 haléřů - a pouze aršík měl příplatek ve výši 3 Kč (tedy o 50 % vyšší než kolik činila samotná nominální hodnota). Výnos z příplatků byl značný a pošta veřejnost podrobně informovala, pro jaké účely byly vybrané peníze použity.

Známky emise z roku 1938 byly vydány v přepážkových arších o 100 známkách a 12 potištěných kuponech a filatelisté tak vedle samotných známek mohli do sbírek zařadit celou řadu kombinací - vodorovné kupony vlevo a vpravo, svislý kupon z levého či pravého rohu a malé či velké rohové miniatury. Náklad známek byl poměrně vysoký - 1,6 resp. 1,4 milionu kusů od každé hodnoty, což bylo výrazně více než u stejných hodnot předchozích vydání.

Náklad aršíku byl naproti tomu nečekaně malý (260 000 kusů) a vzhledem k tomu, že to byl vlastně teprve třetí československý aršík (aršíky Kde domov můj? z roku 1934 pošta v oznámení o vydání označila jako *grafické listy*), byl o něj mezi sběrateli i nefilatelistickou veřejností veliký zájem. Pošta dokonce vypsala subskripci, zájemci museli aršíky zaplatit předem a pak si je vyzvednout na poště, kde je měli předplaceny.

Tribuna filatelistů z 19. března 1938 (č. 6/1938, str. 123) píše, že *dnes, týden po vydání aršíku, není již pochybností, že půjde cenově nezadržitelně do výše. Žádá-li se v obchodě 12 - 13 Kč a platí-li se ve velkém*

(a ve velkém je tentokrát už 20 aršíků) 8 - 9 Kč, pak je to zdravý vývoj, který nic nemůže zastavit. Dnes víme, že budoucnost zanedlouho ukázala neopodstatněnost této plamenně podané optimistické předpovědi. Z příplatkového aršíku se nikdy nestala hledaná položka a i dnes, po více než šedesáti letech od jeho vydání, se dá koupit za dvacetikorunu.

Zajímavé stanovisko měla Tribuna filatelistů - tehdejší filatelistická autorita - i ke kuponům emise. Ve zmíněném článku se píše doslova: *Zájem o kupony vzrůstá denně a vede až k nevídaným extrémům. Jsou sběratelé, kteří nepovažují známku bez kuponu za způsobilou k zalepení do alba. Což je ovšem nesmysl. I ten nejkrásnější kupon je věc podružná, která sice sbírání československých známek zpestřuje, ale nesmí nikterak soupeřit se známkou nebo dokonce známku převyšovat a zhodnocovat.* I tady nám však praxe ukázala, jak ošidné je ve filatelii jakékoliv teoretizování - už letmé nahlédnutí do katalogu nás totiž přesvědčí, že kupony cenu známek ČSR I zvyšují, a to v některých případech dokonce na mnohonásobek.

Šedesát dva let po vydání příplatkové emise se společný portrét TGM a Evičky objevil na známce znovu - tentokrát v emisi Tradice české známkové tvorby 2000 (Pof. 243), kde byl obraz původní korunové známky použit jako *známka na známce* pro obraz nové hodnoty 5,40 Kč. Autorem návrhu i rytiny nové emise je B. Housa. Znáмка byla vydána jednak v přepážkových arších o 30 známkách a jednak ve známkových sešitech o 8 známkách a 4 kuponech; filatelisté si tedy vedle známky mohou do sbírky zařadit kupon horní a dolní, spoju a celý sešitkový list.

... a portréty na nich

Komu se v životě přihodí, aby byl vyobrazen na poštovních známkách! Ze žijících lidí tuto výsadu mívaly především hlavy států (v monarchiích někdy i další členové panovnických rodin) a na další osobnosti, třeba sebezasloužilejší, se obvykle dostalo až po jejich smrti. Portrét paní Evy Haňkové-Neugebauerové se však objevil dokonce na známkách dvou zemí, přičemž mezi vydáním obou emisí uplynulo více než šest desetiletí. Poprvé to bylo na dvou československých známkách a aršíku už v jejích 13 letech, další známku s jejím portrétem vydala Česká republika letos, tedy jakoby k jejím pětasedmdesátinám! Doba, po kterou se mohla a může těšit ze svého portrétu na poštovních ceninách, patří určitě i mezinárodně k nejdelším. Jen pro srovnání - portrét rakouského císaře Františka Josefa se na známkách poprvé objevil v roce 1858, panovník zemřel roku 1916 a na známkách tedy za svého života byl 58 let; britská královna Viktorie byla na známkách poprvé vyobrazena v roce 1840, zemřela v roce 1901 a na známkách tedy byla zobrazena 61 let. Naše paní Eva Haňková-Neugebauerová však byla na známkách poprvé vyobrazena v roce 1938, a tak je tomu letos už 62 let! Pro úplnost však dodejme, že např. Zita, manželka

posledního rakouského císaře Karla (na zániku jeho říše se významně podílel právě TGM), byla na známkách poprvé zobrazena v roce 1916 a zemřela v roce 1989, takže za svého života na nich byla 73 let (z toho na československých 70 let - Pof. 122 a 123). I tento rekord však může paní Haňková-Neugebauerová překonat - vždyť její mamince, která ji v roce 1928 na fotografování přivedla, je nyní v plné svěžesti nádherných 98 let!

Paní Eva Haňková-Neugebauerová se svou maminkou.

K rekordmankám v délce rozpětí mezi dvěma emisemi vydanými za života zobrazované osoby však naše paní Eva patří určitě (o rok nad ní vede britská královna-matka, jejíž portrét se na známkách objevil poprvé v roce 1937 a už nyní vycházejí emise k jejím stým narozeninám). I když, kdo ví? Co když některý z našich čtenářů ví o jiném případě, kdy je tato doba ještě delší? Pokud ano, napište nám o tom! Možná by to bylo téma na zajímavý článek a pro někoho dokonce i námět tematické sbírky - třeba Portréty žijících osob na poštovních známkách, s přihlédnutím k délce doby po kterou na nich byly za svého života zobrazeny (co nejdelší, či naopak co nejkratší). I zdánlivě nečekané téma může přece pobídnout naši fantazii, podnítit nás k dalšímu studiu a zkoumání. A právě to na tematické filatelii považují za nejceněnější.

* * *

Náš článek, původně plánovaný jako dvoudílný, se dnešní vsuvkou rozrostl na části tři. Ale tohle nečekané rozšíření přineslo informace, které jsme možná neznali, a to přece nikdy neškodí. K dopisům T. G. Masaryka, z nichž některé zasáhly dokonce do naší historie a o nichž jsme se zmínili v první části, se tedy dostaneme příště. ■

Stručně o autorovi:

Mgr. Ing. František Beneš, CSc. (44), filatelistický znalec, obchodník a publicista. Od roku 1984 pracoval jako vedoucí obchodního oddělení Pofisu, v roce 1989 přešel do družstva Profil, nyní působí v pražském Domě filatelie. Je soudním znalcem v oboru filatelie, znalcem Filatelistické zkušebny, řádným členem Komise expertů SČF a zkušebním znalcem SČF pro obor Československo, Česká republika a protektorát Čechy a Morava.

Klíčová slova: 01*A - ČSR I, známky, Pof. 333-334 a A335; 03*A - ČR, známky, Pof. 243; 21/8 - námětová filatelie, osobnosti; 48/7 - filatelistická beletrie, různě.